

UDC 930.85(4–12)

YU ISSN 0350–7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

XXXII–XXXIII

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

Rédacteur

LJUBINKO RADENKOVIĆ

Directeur de l'Institut des Etudes balkaniques

Membres de la Rédaction

FRANCIS CONTE (Paris), DIMITRIJE DJORDJEVIĆ (Santa Barbara),

MILKA IVIĆ, DJORDJE S. KOSTIĆ, LJUBOMIR MAKSIMOVIĆ,

DANICA POPOVIĆ, BILJANA SIKIMIĆ,

ANTHONY-EMIL TACHIAOS (Thessalonique), NIKOLA TASIĆ,

SVETLANA M. TOLSTOÏ (Moscou), GABRIELLA SCHUBERT (Jena),

KRANISLAV VRANIĆ (secrétaire)

BELGRADE

2003

Τα πασηλιάτικα – ανοιζιάτικα του θάνατου και της ανάστασις –
 Cd A: *Τα τελετοθρζικά*; CD B: *Τα χορεύτικα*; Συλλογή – επιλογή - μουσική
 επιμέλεια: Δόμνα Σαμίου; Καλλιτέχνης σύλλογος δημοτικής μουσικής
 Δόμνα Σαμίου

Ester Songs – Spiringtime Songs of Death and Resurrection
 Cd A: *Ritual songs*; CD B: *Dance songs*; Collection – selection – musical
 supervision: Domna Samiou; Domna Samiou Greek Folk Music Association

Репрезентативно издање – дво-
 струки компакт диск са опсежном
 пратећом књижицом, публикувано
 је у оквиру едиције *Грчке песме*
годишњег циклуса, коју је покре-
 нула Асоцијација за грчку народну
 музику. Ову асоцијацију је 1981.
 основала истакнута певачица тра-
 диционалних песама, истраживач и
 историчар грчког фолклора Домна
 Самиу,¹ са циљем да се кроз рад те
 институције чува и обнавља грчка
 традиционална музика.

Сматрамо да је потребно да у
 неколико речи представимо рад и
 професионално опредељење при-
 реивача Домне Самиу, ученице и
 следбенице Симона Караса.² Током

¹ Рођена је 1928. године у Атини, у по-
 родици избеглица из Мале Азије.

² Симон Карас (1905–1999), оснивач
 Школе за народну музику у Атини
 (1926) и Друштва за ширење народне
 музике, једна је од кључних фигура
 у зачетку покрета за „препознава-
 ње, представљање и чување спомени-
 ка народне културе“, али и за „борбу
 против уништења којем води лоше во-
 ена комерцијализација“ (цитати преу-
 зети из: Yiorgos E. Papadakis, *Precious*
comfort, објављено у пратећој књижи-
 ци за компакт диск *Η Δόμνα Σαμιου*
στο Μεγαρο Μουσικής, Domna Samiou
 Greek Folk Music Association, Athens.
 s.a., 76). Он је, као учитељ, упутио Д.
 Самиу у законитости грчке народне
 музике и византијског појања.

низа година, она теренским радом,³
 објављивањем антологијских изда-
 ња грчке традиционалне музике, па
 и као вокални солиста,⁴ успешно во-
 ди борбу против комерцијализације
 грчке музичке традиције, залажући
 се за њено чување у облику што је
 могуће ближе аутентичном.⁵ На ан-
 тологијским аудио издањима грчке

³ Као сарадник на грчком радију, уз
 Симона Караса, прикупљала је, класи-
 фиковала и архивирала грчке народне
 песме и инструменталне мелодије,
 стварајући на тај начин богат и зна-
 чајан архив.

⁴ Успешно се ослањајући на узоре
 у ликовима певача са којима се сре-
 тала и чија је изво ења снимала на
 терену, и сама се бави изво ењем грч-
 ких на-родних песама из различитих
 области. (Бен први јавни наступ као
 певачице одиграо се тек 1971. године,
 када је, с обзиром на стечено богато
 искуство, могла да се афирмише као
 певач са пуном одговорношћу према
 особинама традиције коју на тај начин
 представља.

⁵ С обзиром на размимоилажења у
 тумачењу одреднице *аутентично* у
 савременој етномузиколошкој лите-
 ратури, даћемо кратко објашњење:
 аутентичним, наиме, у овом контексту
 сматрамо начин изво ења који је нај-
 ближи узору – сеоском музицирању
 заснованом на колективном искуству,
 преношеном усменим путем са гене-
 рације на генерацију, у друштвима
 без уплива класичног музичког об-
 разовања.

националне музике, са различитом тематиком, често се и сама појављује као извојач. Изузетно је поштују грчки музичари и поклоници националног и балканског фолклора. Сматра се да је један од најистакнутијих чувара грчког музичког наслеђа данашњице.

Ово издање заслужује пажњу етномузиколога – у вези са представљеном музичком грађом, пореклом снимака, изворима и извојачким апаратом, затим етнолога и, најзад, етнокореолога – у вези са коментарима у пратећој књижици.

На дисковима који носе наслове *Обредне песме* и *Песме уз игру*, налази се преко 50 одабраних грчких народних песама и инструменталних мелодија из различитих крајева Грчке и Мале Азије, везаних за период Великог поста и за Васкрс.

Музички аспект начина празновања пролећних обреда и обичаја на овом издању је повод за опширна објашњења очитовања старих, прехришћанских култова у грчкој традицији, и за тумачење Васкрса као средишњег у следу пролећних обреда, празника у коме се преламају елементи народне и хришћанске религије. Уз опсежне коментаре о функцији песама и игара, представљени су различити начини светковања празника о којима је реч, као и богата и сложена симболика која их прати. У њима су сачувани елементи прехришћанских култова, неретко оплемењени учењем Православне цркве. У садржај дискова укључена је и димензија православног начина припреме верних за Васкрс: кроз седмонедељни пост, погружавање у себе и припрему за радост „празника над празницима“.

Оно што најпре пада у очи при погледу на садржај дискова, јесте присуство већег броја извојача, од казивача са терена до афирмисаних

професионалаца, као и заступљеност снимака различитог порекла: од теренских (архивских) до студијских.⁶ Приметна је намера приреивача да мелодије које објављује лиши својстава музејских експоната; ова конотација је избегнута управо тако што се извојачима са села, као равноправни носиоци и чувари грчког музичког наслеђа, легитимно придружују врсни професионални музичари. Природа оваког поступка потиче од жеље приреивача да кроз рад своје фондације актуелизује грчку музичку традицију, представивши је као живу и као носиоца трајних моралних вредности.

Као солисти се у највећем броју појављују певачи са села, било да су њихови снимци преузети из архива, било да су начињени у студију током скоријег временског периода. У многим нумерама суделује мушки, женски, па и мешовити певачки ансамбл. Појављују се бројни инструменталисти,⁷ а од инструменталних заступљени су: кларинет, виолина, *лауто*, *канонаки*, *неј*, *сантури*, затим цариградска, понтска и критска *лира*, *лауто*, *тумбелеки*, *даули*, *зилиа*, *беидир* и *дефи*. Домна Самиу се као вокални солиста појављује у 12 нумера.

На првом диску, насловљеном као *Обредне песме*, налази се 29 нумера. Пореане су хронолошки,

⁶ То је, за наше прилике, неубичајан поступак састављања антологије: у нашој етномузиколошкој пракси строго се одвајају снимци са терена и снимци професионалаца, тако да се они на сличним издањима не могу наћи једни поред других.

⁷ Многи од њих су учествовали и у изради других репрезентативних грчких аудио издања.

према данима за које су садржински и функционално везане: од Васкршњих поклада, преко песама и дечијих игара које се могу изводити током читавог поста и песама уз обредно љуљање, до оних које су везане за одре ене дане: за Крстопклонску недељу, Лазареву суботу, Цвети, Велику седмицу, за Васкрс, Светли понедељак и Светли уторак. Оригинални, теренски снимци потичу из периода од 1966. до 1996. године. На првом диску, уз песме које изводе професионалци назначени су извори: ко је, где, када и од кога научио мелодију или начинио снимак.⁸

Песме везане за одре ене обреде и обичаје представљене су примерима који су изведени на карактеристичан начин – *a cappella*, солистички или групно. Групно отпеване песме су у унисону. Међу њима наилазимо на веома архаичне примере, у погледу мелопоетске форме и тонских низова (двотонске, тротонске или тетратонске структуре, као и трикордалне или тетракордалне песме са нетемперованим тонским односима – узаним интервалима), што упућује на архаично балканско певачко наслеђе. Лазаричке песме су представљене примерима у извођењу девојака (праве, обредне песме) или у дечијем извођењу (стихови изведени на граници између певања и рецитовања, чији је садржај новозаветна прича о Лазару). Посебно је занимљива песма које је везана за пролећни обичај *Зафирис* у Епиру, инфрапентатонске тонске структуре и са извикивањем

на крају мелостихова,⁹ као и једна песма која се изводи на сам Васкрс, узаног, нетемперованог тонског низа, са глисандима наниже и отпевана грлено (по чему се издваја од осталих песама), са дозираним, функционалним коришћењем „квоцајућих“ тонова. Представљена је и песма уз игру уз пратњу даира (*дефи*) коју данас изводе потомци избеглица из Кападокије, насељени у Неа Карвали, а служе се паралелно грчким и турским језиком.

Значајну групу песама *a cappella* чине и оне које се певају током целог поста, а нарочито у току Страсне седмице: *миролои*, односно, *Плач Мајке Божије*, којих је на диску представљено чак девет, из различитих крајева и са различитим музичким одликама. Традиција певања песама овог жанра у Грчкој заједничка је са традицијом у јужној Италији, Понту и на Кипру. У *миролои* се, у наративној форми баладе, налазе мотиви Христових страдања и смрти – искуства кроз које, током Великог поста, пролази читава хришћанска заједница.

Други диск, насловљен као *Песме уз игру*, садржи 22 певане и свиране играчке мелодије. Међу њима, три су изведене само на инструментима, а све остале су урађене као вокално-инструменталне. То су махом снимци које су начинили професионални музичари. Терен-

⁸ Тако, наилазимо на имена казивача од којих је Домна Саму прихватала песме, али и на име Симона Караса као преносиоца неколико њих.

⁹ Извикивање можда може да укаже и на везу са словенским певачким наслеђем (о заступљености извикивања у певачкој традицији словенских народа видети у: орфи М. орфијев, *Македонско народно певање са узвикивањем*, докторска дисертација, Факултет музичке уметности, Београд 1985).

ских снимака на овом диску нема; рекло би се да су уместо њих заступљени студијски снимци извоача са терена. Ближи подаци о извоачима нису наведени.

Као критеријум за груписање мелодија узета је њихова географска припадност, тако да су мелодије разврстане према областима Пелопонеза, Тракије, Мале Азије, Понта, Румелије, Крита, Епира, грчких острва и Македоније.

Међу играма, заступљено је више варијанти игре *сиртос* из разних крајева, затим игре *цаликос*, *каламатанос* (Румелија), *кангеларис* (Епир) и *хасатикос* (грчка острва). Представљене су, дакле, грчке играчке мелодије у свој својој метричкој, ритмичкој и мелодијској разноврсности, као и специфичним инструменталним бојама које карактеришу одреене крајеве. Посебно су занимљиви снимци са крајње редукованим инструментаријумом: *Васкришњи куплети* из Понта и са Крита, отпевани само уз понтску, односно критску *лиру* и *бубањ* (*даули*), односно два *лаута*. Посебну боју епирског инструментаријума обележио је кларинет уз виолину, *лаута* и *дефи*. У немалом броју нумера из различитих крајева учествује инструментални састав у традицији *чалгија*.

Генерално, недостају подаци о критеријумима по којима су стварани вокално-инструментални аранжмани. Претпостављамо да је приреивач сматрао да се они у највећој мери ослањају на традицију и да не захтевају посебан коментар.

Књижица која прати ово аудио издање веома је обимна: штампана је на 224 стране, двојезично – на грчком и на енглеском језику. Прва половина књиге је на грчком, а друга на енглеском; у целини су преведени и текстови свих песама. Опремљена

је илустрацијама: брижљиво одабраним, живописним документарним фотографијама (црно-белим и у боји, понекад потресним у својој аутентичности), затим представама са античких ваза, репродукцијама православних икона и фресака и другим.

У књижици су дата два прегледна текста: први – о пролећном циклусу обреда и обичаја (аутор је Миранда Терзопулу, етнолог, сарадник Истраживачког центра грчког фолклора на Атинској академији), и други – о васкршњим играма (аутор је Зое Маргари, етнолог и кинезитолог), у којем су дате опште особине игара везаних за одреене обреде или обичаје, подаци о начину извоења, о поретку играча, начину држања, као и особености појединих игара. Следе текстови песама, дати у целини, углавном уз коментар о обичају и/или игри које дотична песма прати. У наставку се налази библиографија научних радова из области етнологије и етнокореологије, попис фотографија и садржај дискова, са подацима о извоачима и коришћеним изворима. Подаци о пореклу оригиналних снимака дати су тек спорадично, само уз поједине снимке из архива Центра за проучавање грчког фолклора.¹⁰ Следи попис имена свих инструменталиста, чланова певачких ансамбала и сарадника у изради дискова и књижице.

Основна функција овог двоструког диска јесте, по свему судећи, популарисање грчке певачке, свирачке и играчке традиције. То је постигнуто представљањем снимака различитог порекла: снимци

¹⁰ Претпостављамо да остали теренски снимци потичу из личног архива Домне Самуи

архаичног певања, у „оригиналном“ облику, спретно су поре ани уз „милозвучније“, мелодичне, аранжмански атрактивне нумере, у брижљиво урађеној, мање или више стилизованој верзији. Тиме је цело издање постало „питкије“ за ширу слушачку публику, а сва етнолошка и етнокоролошка објашњења, у том контексту, доносе „занимљивости“ које могу да привуку нове поклонице грчког фолклора.

Необично је, међутим, да у приложеној књижици готово уопште не налазимо коментаре који би се

односили на музичку компоненту представљених песама и игара. Музика тако остаје као усамљена, готово скрајнута компонента свега представљеног у књижици, као да се подразумева да она „говори сама собом“. С обзиром на слојевитост и богатство представљене музичке грађе, сматрамо да она, у односу на исцрпно описане обреде, обичаје и плес, заслужује коментар на овако репрезентативно опремљеном и амбициозно замишљеном аудио издању.

Јелена Јовановић

Василије Ђ. Крестић: *Бискуп Штросмајер у светлу нових извора*, Прометеј, Нови Сад, 2002, 90 страна

Године 1999. у Загребу је објављена књига *Korespondencija Josip Juraj Strossmayer – Serafin Vannutelli 1881–1887*, коју су приредили Јосип Балабанић и Јосип Колаковић. Пошто је ријеч о тајној дипломатској преписци, она досад није била доступна науци, а њено објављивање од великог је значаја за освјетљавање личности бискупа Штросмајера.

Академик Василије Ђ. Крестић је у осврту на ову преписку, највише пажње посветио оним питањима која су заокупљала пажњу аковачког бискупа, а о којима је папском нунцију у Бечу, писао искрено и прикривено од јавности. Послије кратког *Увода*, у књизи

Бискуп Штросмајер у светлу нових извора, слиједи поглавља: *О конкордату са Србијом и Црном Гором* (стр. 9–55), *О Штросмајеровом кроатоцентризму, аустрофилству и католицизму* (стр. 57–65) и *О ан-*

тијудаизму бискупа Штросмајера (стр. 67–76). Књига завршава *Закључком*, који је преведен на француски и енглески језик.

Кључно питање за бискупа Штросмајера, у вези са Србијом и Црном Гором, било је склапање конкордата са објема српским државама. По оцјени професора Крестића, Штросмајер је настојао да у Србији и Црној Гори учврсти римокатолицизам, а да Српску православну цркву, посредством уније, подреди папи. У складу с тим водио је упоредне преговоре са представницима Србије и Црне Горе и показао изузетну упорност, која се на крају исплатила само у случају Црне Горе, с којом је конкордат склопљен 1886. (Конкордат са Србијом потписан је тек 1914, девет година послје бискупове смрти). Професор Крестић оцјењује да је бискуп Штросмајер у вјерском погледу био веома искључив и да су за њега православни